

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិเคราะห์นิทานพื้นเมืองลาวทั้งในด้านลักษณะเด่นและความสัมพันธ์ของนิทาน กับสังคมโดยใช้นิทานพื้นเมืองภาษาลาวที่ตีพิมพ์ในวารสาร *วรรณศิลป์* ระหว่างปี พ.ศ. 2522- ปี พ.ศ. 2540 และหนังสือที่ตีพิมพ์เป็นเล่มจำนวน 8 เล่ม เป็นข้อมูลในการวิจัย และใช้หลักเกณฑ์ใน หนังสือ *ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นเมือง* ของ *สติต ธอมป์สัน* ในการจำแนกอนุภาคของนิทาน ผลการ วิจัยสรุปได้ว่านิทานพื้นเมืองลาวสามารถแบ่งประเภทได้ 5 ประเภท จากนิทานที่เก็บรวบรวมทั้งหมด 158 เรื่อง นิทานประเภทที่พบมากที่สุดได้แก่ นิทานมหัศจรรย์ (หรือที่คนลาวเรียกว่า "นิทาน อัจฉรรย์") พบจำนวน 54 เรื่อง รองลงมาได้แก่ นิทานปริศนา และนิทาน ตลกขำขัน พบจำนวน 34 เรื่องเท่ากัน ตามด้วยนิทานสัตว์พบจำนวน 21 เรื่อง ส่วนนิทานประเภทที่พบน้อยที่สุดได้แก่ ตำนาน (หรือที่คนลาวเรียก "พื้นสืบ") พบจำนวน 15 เรื่อง สาเหตุที่พบนิทานมหัศจรรย์มากที่สุด น่าจะเป็นเพราะนิทานประเภทนี้มีเนื้อเรื่องที่สนุกสนาน เต็มไปด้วยอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ และ จินตนาการ อีกทั้งการจบเรื่องก็มักจะเป็นแบบสุขนานุกรม ตัวละครเอกได้รับรางวัลตอบแทน ความดี ส่วนตัวละครฝ่ายร้ายก็จะได้รับการลงโทษจึงทำให้เป็นที่นิยมของคนลาว

เมื่อวิเคราะห์อนุภาคของนิทานพื้นเมืองลาวโดยใช้ *ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นเมือง* ของ *สติต ธอมป์สัน* เป็นแนวทางในการพิจารณาพบว่านิทานพื้นเมืองลาวมีทั้งลักษณะสากล และลักษณะ เด่น ลักษณะที่เป็นสากลนั้นดูได้จากการที่อนุภาคนิทานพื้นเมืองลาวสามารถเทียบเคียงกับ อนุภาคที่มีใน *ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นเมือง* ซึ่งเป็นข้อมูลที่เรียบเรียงขึ้นจากนิทานเกือบทั่วโลกได้ แสดงให้เห็นว่านิทานพื้นเมืองลาวมีลักษณะร่วมกับนิทานจากดินแดนอื่น และยังมีลักษณะเด่นซึ่ง หมายถึงลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวรวมทั้งลักษณะที่พบได้ค่อนข้างบ่อยในนิทานพื้นเมือง ลาว ผู้วิจัยพบว่าลักษณะเด่นดังกล่าวมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์และ สภาพการดำรงชีวิตของชาวลาวซึ่งนิทานแต่ละประเภทก็จะมีลักษณะเด่นแตกต่างกันออกไป

นิทานมหัศจรรย์ เป็นนิทานที่ได้รับความนิยมมากที่สุด โครงเรื่องหลักของนิทานประเภท นี้เป็นการต่อสู้ชิงชัยระหว่างตัวละครฝ่ายธรรมะกับตัวละครฝ่ายอธรรม สุดท้ายธรรมะจะต้องเป็น ฝ่ายเอาชนะอธรรมได้เสมอ มักจบเรื่องลงด้วยการให้รางวัลแก่ผู้ประพฤติดีและลงโทษผู้ประพฤติ ชั่วเป็นการแผ่คุณธรรมในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้อ่านหรือฟังนิทานไปในตัว

ลักษณะที่น่าสนใจของนิทานประเภทนี้สามารถแบ่งได้เป็น ตัวละครเอก ผู้ช่วยตัวละครเอก ของวิเศษ ตัวละครฝ่ายร้าย และรางวัลและการลงโทษ

ตัวละครเอกเป็นตัวละครที่มีความสำคัญมากเพราะเป็นจุดศูนย์กลางของเรื่อง ตัวละครเอกมักเป็นคนชั้นล่างในสังคม มีฐานะยากจน และมักจะเป็นกำพร้า บางครั้งตัวละครซ่อนกายอยู่ในรูปของสัตว์เดรัจฉาน หรือมีหน้าตาอัปลักษณ์เป็นที่รังเกียจเพียงคนเดียวสำหรับคนทั่วไป ตัวละครประเภทนี้ภายหลังมักจะกลายเป็นคนรุ่มงาม ตัวละครที่มีเชื้อสายกษัตริย์พบน้อยมากเพียง 2 เรื่องเท่านั้นคือนิทานเรื่องพระยานกเป็ด และนิทานเรื่อง จำปาสีด้น นิทานบางเรื่องแสดงให้เห็นว่าตัวละครเอกเป็นผู้มีความสามารถเก่งกล้ากว่าคนทั่วไป ความสามารถเหล่านี้มักจะสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวันและการทำมาหากินโดยเฉพาะการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการปลูกพืช สัตว์ และยังมีความสามารถด้านการเล่นดนตรี และการทำงานศิลปะ เช่น ร้อยมาลัย อีกด้วย นอกจากนี้ตัวละครเอกในนิทานบางเรื่องยังมีความสามารถในเรื่องของเวทมนตร์คาถา แต่ตัวละครเอกในนิทานบางเรื่องก็ไม่ได้มีความสามารถในด้านใดเป็นพิเศษ มีหน้าที่ยังเป็นคนที่ยากจนมากอีกด้วย อย่างไรก็ตามในนิทานแทบทุกเรื่องตัวละครเอกจะเป็นผู้มีจิตใจดี มีคุณธรรม ขยัน ซื่อสัตย์ กตัญญู ไม่โลภ อีกทั้งมีน้ำใจขอช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก แต่ขณะเดียวกันถ้าถูกรังแกก็มีความกล้าหาญพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับศัตรูด้วยสติปัญญาและคุณธรรม

ผู้ช่วยตัวละครเอกมีบทบาทในการช่วยเหลือให้ตัวละครเอกสามารถเอาชนะอุปสรรคหรือศัตรูที่มารังควาญและประสบความสำเร็จในชีวิต ผู้ช่วยตัวละครเอกมีทั้งสัตว์ที่ตัวละครเอกเคยให้ความช่วยเหลือจึงตอบแทนบุญคุณด้วยการมอบโชคลาภ หรือช่วยในการเอาชนะศัตรู ผู้ช่วยตัวละครเอกที่เป็นมนุษย์ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากที่เป็นกำพร้า ยากจน หรือพลัดพรากจากครอบครัว ผู้ช่วยตัวละครเอกที่เป็นเทพ และอมมนุษย์ ที่เห็นว่าตัวละครเอกเป็นคนดีจึงเนรมิตสิ่งต่าง ๆ หรือมอบของขวัญให้

ของขวัญเป็นสิ่งที่จะช่วยให้ตัวละครเอกสามารถเอาชนะศัตรูผู้มีอำนาจเหนือกว่า ช่วยเนรมิตสิ่งของ และช่วยทำสิ่งที่มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถทำได้ให้สำเร็จ ของขวัญยังเป็นสิ่งที่ช่วยเพิ่มความสนุกสนานน่าติดตามให้กับนิทานด้วย ของขวัญที่พบในนิทานมหัศจรรย์มีหลายประเภทไม่ว่าจะเป็นของขวัญให้ทรัพย์สินมีค่า ของขวัญช่วยให้ชนะศัตรู ของขวัญช่วยเนรมิตทุกสิ่งทุกอย่างปรารถนา ของขวัญชุบชีวิต และของขวัญเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ

ตัวละครฝ่ายร้ายก็มีความสำคัญต่อนิทานมหัศจรรย์เช่นกัน ปมขัดแย้งในนิทานมหัศจรรย์มักมาจากความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกกับตัวละครฝ่ายร้ายซึ่งมีทั้งมนุษย์ สัตว์ และอมมนุษย์ ตัวละครเหล่านี้แม้จะมีหลายประเภทแต่มีลักษณะร่วมกันคือความเป็นผู้มีจิตใจไม่ดี โหดร้าย ริษยา และเป็นอันตรายขบถแก่ผู้อื่น แต่เนื่องจากแก่นหลักของนิทานมหัศจรรย์คือธรรมชาติของธรรมชาติ ในตอนท้ายตัวละครเอกมักจะเอาชนะศัตรูและอุปสรรคทั้งปวงได้

รางวัลและการลงโทษ นิทานมหัศจรรย์มักจบเรื่องด้วยการให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้ประพฤติดีและลงโทษผู้ประพฤติไม่ดีเพื่อเป็นอุทาหรณ์สอนใจให้กับผู้อ่านหรือฟังนิทาน

นิทานปรัมปรา มีลักษณะเด่นสองประการ ประการแรกได้แก่เนื้อหาประเภทที่เป็นการอธิบายเหตุที่มา กำเนิด และลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ทั้งสิ่งที่มีชีวิต ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ และพืช เช่น สาเหตุที่หลังเท้าของมนุษย์มีรอยเว้า สาเหตุที่แมวไม่ถูกกับหนูและหมา และสาเหตุที่ลำต้นไม้มีรอยต่อ เป็นต้น และการอธิบายเหตุเกี่ยวกับสิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ เรื่องการสร้างโลก ที่มาของลักษณะภูมิประเทศบางประการ และที่มาของปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น การอธิบายสาเหตุที่น้ำท่วมโลก การอธิบายที่มาของเมฆ เป็นต้น ความสงสัยใคร่รู้และการหาคำตอบให้กับข้อสงสัยในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้เป็นวิธีการแสดงความรู้สึกนึกคิด และความเข้าใจของคนลาวในอดีตต่อสิ่งรอบตัว แต่ด้วยความที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังต่ำคำอธิบายเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ จึงไม่ได้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์เสมอไป

ลักษณะเด่นประการที่สองได้แก่เนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มีทั้งนิทานที่แสดงถึงความเคารพนับถือธรรมชาติ และนิทานที่แสดงถึงความต้องการที่จะเอาชนะและเป็นนายเหนือธรรมชาติ คนลาวในอดีตมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติมาก ประกอบกับความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติยังมีต่ำทำให้พวกเขาเชื่อว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ลึกลับ ยิ่งใหญ่ มีอำนาจ สามารถบันดาลให้ทั้งดีและร้าย อำนาจของธรรมชาติแสดงออกมาในรูปของความเชื่อเรื่องผีลางเทวดา เทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชาวลาวคือ "แถน" เจ้าแห่งผีลาง เทวดาบนสวรรค์และทุกสิ่งในโลก พระยาแถนมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างในโลกให้เป็นไปตามต้องการ ชาวลาวให้ความเคารพและยำเกรงแถนมาก พยายามปฏิบัติตนให้แถนพอใจและนับไหว้ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้แถนบันดาลสิ่งที่ดีให้กับตน แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง ชาวลาวก็ต้องการที่จะเอาชนะและมีอำนาจเหนือธรรมชาติด้วย โดยการพยายามต่อสู้เอาชนะเทพเจ้าซึ่งเป็นตัวแทนของอำนาจจากธรรมชาติและพยายามปกครองโลกด้วยตนเอง นอกจากนี้นิทานปรัมปราหลายเรื่องยังแสดงให้เห็นถึงการใช้สติปัญญาความกล้าหาญเอาชนะภัย

คุกคามทางธรรมชาติ ควบคุมธรรมชาติให้อยู่ในสถานะที่ตนต้องการและเหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมนุษย์อีกด้วย

นิทานตลกขำขัน นิทานประเภทนี้แม้จะมีเนื้อหาตลกขำขันแต่ขณะเดียวกันก็แฝงคติธรรมในการดำเนินชีวิตเอาไว้ด้วย เนื้อหาที่พบมากได้แก่ นิทานคนเจ้าปัญญา ตัวละครเอกเป็นผู้ที่มีสติปัญญาสูงมากทั้งความฉลาดแบบชื่อตรงและแบบมีเล่ห์กลเพื่อเอาชนะให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ หรือการเอาตัวรอดจากปัญหาต่าง ๆ เนื้อหาที่พบรองลงมาได้แก่นิทานคนจอมโง่ ตัวละครเอกเป็นผู้ที่โง่มากอย่างผิดปกติกว่าคนธรรมดาทั่วไปในสังคมจนทำให้พลาดโอกาสดี ๆ หรือได้รับผลอันเลวร้ายจากการกระทำอันโง่เง่าของตนเอง ความโง่เขลานี้รวมถึงความประทุพติที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ ด้วย ได้แก่ การพูดในสิ่งที่ไม่ควรพูด ความไม่สุ่มรอบคอบ ความเชื่อเรื่องโชครชะตาอย่างงมงาย ความขี้เกียจ ความโลภ และความเห็นแก่ตัว นอกจากนี้ยังมีนิทานตลกขำขันที่มีเนื้อหาล้อเลียนเสียดสีคนชั้นสูงในสังคมที่ประทุพติตัวไม่เหมาะสม 1 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่องเสียดกลองหวาง ผู้ที่ถูกประชดประชันเสียดสีในที่นี้ได้แก่ พระยา นำสังเกตว่าการเก็บข้อมูลในครั้งนี้นพบมุขตลกประเภทหยาบโตน ชัดกับศีลธรรมอันดีงามของสังคมไม่มากนัก น่าจะเป็นเพราะการเก็บข้อมูลในครั้งนี้เป็น การเก็บข้อมูลนิทานที่มีผู้เรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษรไว้แล้วซึ่งต้องมีการมัดระวังในการเลือกเนื้อหาและภาษามากกว่านิทานมุขปาฐะ

นิทานสัตว์ พบว่านิทานประเภทนี้มีเนื้อหาส่วนใหญ่คล้ายนิทานตลกขำขันคือมีแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการใช้ไหวพริบสติปัญญาเป็นจำนวนมาก แต่นิทานตลกขำขันจะเน้นที่การใช้สติปัญญาแบบเจ้าเล่ห์แกมโกงเพื่อเอาชนะผู้อื่น ในขณะที่นิทานสัตว์จะเน้นที่การใช้ไหวพริบสติปัญญาเพื่อเอาตัวรอดจากอันตรายหรือสถานการณ์คับขัน สัตว์ในนิทานแท้จริงแล้วเป็นสัญลักษณ์แทนมนุษย์และพฤติกรรมต่าง ๆ ของสัตว์ก็คือพฤติกรรมของมนุษย์นั่นเอง นิทานสัตว์มักให้สัตว์เล็กเป็นสัญลักษณ์แทนคนอ่อนแอแต่มีไหวพริบสติปัญญาเฉียบแหลม ทำให้สามารถเอาชนะสัตว์ใหญ่หรือผู้ที่แข็งแรงมีพลังอำนาจเหนือกว่าแต่มีกวดทนะงตนเองไหวพริบ และชอบรังแกผู้อ่อนแอกว่า นอกจากนี้ยังมีนิทานสัตว์หลายเรื่องที่มีลักษณะเป็นนิทานคติสอนใจ ประเด็นที่กล่าวถึงได้แก่แนวคิดที่ว่ามนุษย์เราควรจะพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ และประเด็นเรื่องความขี้อินตกใจไม่ตั้งสติให้รอบคอบอาจนำไปสู่หนทางแห่งหายนะได้

ตำนาน เนื้อหาที่พบโดยมากได้แก่ตำนานสถานที่ เป็นนิทานเล่าถึงที่มาและชื่อของสถานที่ต่าง ๆ ในประเทศลาว ทั้งสถานที่ ๆ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำ และสถานที่ ๆ มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การสร้างหมู่บ้าน เป็นต้น น่าสังเกตว่านิทานบางเรื่องไม่ใช่ตำนานสถานที่ตั้ง

แต่แรกแต่เป็นการนำสถานที่ในท้องถิ่นมาโยงเข้ากับนิทานที่ได้รับความนิยมในภายหลังเท่านั้น เช่นนิทานเรื่อง *ทพรพิชนพ้อ* นิทานเรื่อง *พื้นนางสิบสอง* เป็นต้น เนื้อหาที่พบรองลงมาได้แก่ ตำนานเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่น ได้แก่ ตำนานเกี่ยวกับเงือกและปลาเชิงคำศักดิ์สิทธิ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้แม้มีฐานะไม่สูงส่งดังเช่นเทพแต่ก็มีอำนาจสามารถทำให้เกิดดีเกิดร้ายแก่มนุษย์ได้ทำให้เป็นที่ยำเกรงของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีตำนานวีรบุรุษจำนวน 2 เรื่อง คือ ตำนาน *ท้าวเจือง* และ ตำนาน *พระยาสิโคตตะบอง* จากนิทานทั้งสองเรื่องแสดงให้เห็นว่า ชาวลาวยินยวีรบุรุษที่มีชาติกำเนิดเป็นเพียงสามัญชนซึ่งถือเป็นชนชั้นล่างในสังคม แต่ด้วยความเป็นผู้มีบุญญาธิการ มีความกล้าหาญ และคุณธรรมประจำใจทำให้สามารถเอาชนะอุปสรรคและศัตรูผู้มีพลังอำนาจมากกว่าตนและเลื่อนสถานะเป็นชนชั้นสูง เป็นที่ยกย่องนับถือของคนในสังคมได้

เมื่อศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นเมืองลาวทั้ง 5 ประเภทแล้วพบว่า มีข้อสังเกตบางประการที่น่าสนใจ

ประการแรก นิทานพื้นเมืองบางเรื่องมีเนื้อหาคล้ายกัน น่าจะมีเค้าโครงมาจากนิทานเรื่องเดียวกัน นิทานเหล่านี้น่าจะเป็นนิทานเรื่องที่ได้รับการเล่าสืบต่อกันมาเรื่อย ๆ ทำให้มีการดัดแปลง ตัดทอน หรือเพิ่มเติมบางส่วนจนทำให้รายละเอียดปลีกย่อยในนิทานแตกต่างกันไปเป็นหลายสำนวน พบทั้งหมด 12 คู่ เป็นนิทานที่มีเนื้อหาคล้ายกันมากจำนวน 9 คู่ และนิทานที่คล้ายคลึงกันเฉพาะบางส่วนเท่านั้น 3 คู่ คู่แรกได้แก่นิทานเรื่อง *ท้าวน้อยลมแข* นิทานเรื่อง *ท้าวกำพริ (1)* และบางส่วนของนิทานเรื่อง *จำปาสีตัน* คู่ที่สองได้แก่นิทานเรื่อง *นางเบ็ดโก* และบางส่วนของนิทานเรื่อง *กำพริและเศรษฐีที่ถ่อย* คู่ที่สามได้แก่บางส่วนของนิทานเรื่อง *ท้าวน้อยสังหารหนี* และนิทานเรื่อง *ยาพ้อสีคนดิษนา*

ประการที่สอง นิทานบางเรื่องน่าจะไม่ใช่นิทานพื้นเมืองของลาวแต่มีกำเนิดจากดินแดนอื่นแล้วเล่าสืบต่อกันมาจนแพร่หลายในดินแดนลาว ได้แก่นิทานจากมหานิบาตชาดก พบจำนวน 9 เรื่องและพบนิทานที่เพียงมีแนวคิดตรงกันเท่านั้น 1 เรื่องได้แก่นิทานเรื่อง *บันแสน* มีแนวคิดตรงกับนิทานเรื่อง *ทัพพบุษชาติ* และนิทานเรื่อง *ดาอิน ดานา* ของไทย นิทานจากปัญญาชาดก พบว่ามีตรงกันจำนวน 6 เรื่อง นิทานฮิลิป พบจำนวน 1 เรื่องได้แก่นิทานเรื่อง *ชายกำพริกับชวาน* และนิทานฮิลิปเรื่อง *เทพารักษ์และคนตัดไม้* และพบนิทานที่เพียงมีแนวคิดตรงกันเท่านั้น 1 เรื่องได้แก่นิทานเรื่อง *ไม่ตายเพราะใช้ปัญญา* และนิทานฮิลิปเรื่อง *หมากับเงา* และยังมีนิทานเรื่อง *ทพรพิชนพ้อ* ที่มีเนื้อหาตรงกับนิทานย่อยในตอนต้นของมหากาพย์เรื่อง *รามเกียรติ์* นอกจากนี้ยังมีนิทานพื้นเมืองลาวที่มีเนื้อเรื่องบางส่วนตรงกับนิทานไทย 2 เรื่อง ได้แก่นิทานเรื่อง *นครบังบด* และ

นิทานเรื่อง เมืองลับแล ของไทย นิทานเรื่อง ผีขี้เก๋ และนิทานเรื่อง นางนาคพระโขนง ของไทย แสดงให้เห็นว่ามีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนนิทานกันระหว่างคนในภูมิภาคแถบนี้

ประการที่สาม พบว่านิทานที่สามารถแบ่งได้เป็นหลายประเภทในเรื่องเดียวกันจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ นิทานเรื่อง ลาดกระต่าย เป็นทั้งตำนานสถานที่และนิทานสัตว์ และนิทานที่เป็นทั้ง นิทานมหัศจรรย์และนิทานปริศนารอบอ้อมเหตุได้แก่ นิทานเรื่อง ท้าวเต่าแดงคำ นิทานเรื่อง สอง อ้ายน้องตามหาแม่ และนิทานเรื่อง กำฟ้าป่าตัว

การศึกษานิทานพื้นเมืองลาวยังสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวิถีการดำรงชีวิตของคนลาวในหลายด้านอีกด้วย สังคมที่ปรากฏในนิทานมีลักษณะเป็นสังคมที่มีชนชั้น ชนชั้นปกครอง และเศรษฐกิจผู้มีส่วนร่วมนั้นถือว่าเป็นชนชั้นสูงเป็นผู้มีฐานะและอำนาจในสังคม โดยเฉพาะกษัตริย์ หรือ พระยา เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดเหนือทุกคนในแผ่นดิน ส่วนประชาชนสามัญทั่วไปเป็นชนชั้นล่างในสังคม แต่ละกลุ่มชนชั้นมีสถานะทางสังคมและสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันสูงมาก แต่ก็เป็นเพียงการแบ่งชนชั้นอย่างหลวม ๆ เท่านั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากพระยาหรือเศรษฐกิจผู้มีส่วนร่วมนั้นประพฤติตนไม่เหมาะสมก็จะทำให้ผู้คนเสื่อมความนับถือศรัทธาจนบางครั้งถูกถอดบทบาท หรือถูกปลดจากตำแหน่ง ส่วนประชาชนชั้นล่างในสังคมหากผู้ใดเป็นคนดี มีคุณธรรม และความเก่งกล้าสามารถก็สามารถเลื่อนฐานะให้สูงขึ้นได้

ด้านการเลือกคู่ครองต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ใหญ่ก่อน ในการเลือกคู่ครองจะพิจารณาจากคุณสมบัติหลายประการด้วยกัน ประการแรกได้แก่ความพึงพอใจในรูปร่างหน้าตา แต่นิทานบางเรื่องก็เสนอว่ามนุษย์ไม่ควรให้ความสำคัญกับรูปร่างหน้าตามากเกินไปเพราะหน้าตาไม่ได้เป็นเกณฑ์วัดนิสัยใจคอ คนที่หน้าตาดีอาจมีจิตใจไม่ดีและคนที่หน้าตาไม่ดีอาจจะมีจิตใจดีงามก็ได้ นอกจากนี้ยังมีคุณสมบัติข้ออื่นอีกด้วย คุณสมบัติของฝ่ายหญิงได้แก่ ความสามารถในการดูแลบ้านเรือน การทำอาหาร การทอผ้า และความซื่อสัตย์มั่นคงต่อคนรัก ส่วนคุณสมบัติของฝ่ายชายได้แก่ ความเป็นผู้มีสติปัญญา มีความขยันขันแข็งในการทำมาหากินหาเลี้ยงครอบครัว กล้าหาญและมีความสามารถ คู่ครองดูแลครอบครัวได้ ฐานะและชาติตระกูลก็เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง คู่รักที่มีฐานะและชาติตระกูลที่ต่างกันมักจะประสบปัญหาโดยเฉพาะเมื่อผู้มีฐานะต่ำกว่าเป็นฝ่ายชาย ทั้งนี้เพราะผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว หากหญิงคนใดได้แต่งงานกับชายที่มีฐานะดีหรือมีชาติตระกูลดีก็จะมีชีวิตที่สุขสบาย มีหน้ามีตา

การครองเรือนเป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว ให้ความสำคัญกับความซื่อสัตย์และความมั่นคง ต่อคู่ครองสูง ไม่พบว่ามีภรรยาร้าง การแต่งงานใหม่จะมีขึ้นก็ต่อเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิตไป ก่อน และมีนิทานหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าการแต่งงานใหม่มักทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ระหว่างบิดามารดาและลูกเลี้ยง และปัญหาความขัดแย้งระหว่างพี่น้องต่างบิดามารดาตามมาทำให้ไม่มีความสุขในครอบครัว อย่างไรก็ตามความขัดแย้งเช่นนี้ไม่ได้พบเฉพาะในนิทานพื้นเมืองลาวเท่านั้นแต่ยังพบในนิทานจากดินแดนอื่นทั่วไปอีกด้วยจึงอาจนับได้ว่าปัญหาดังกล่าวมีความเป็นสากลอันแสดงถึงลักษณะร่วมของเผ่าพันธุ์มนุษยชาติ

การสร้างครอบครัวมักเป็นครอบครัวขนาดเล็กประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก แต่บางครอบครัวก็มีปู่ ย่า ตา ยาย อาศัยอยู่ด้วย ความผูกพันในเครือญาติมีสูง สถานภาพภายในครอบครัวของผู้ชายสูงกว่าผู้หญิง ผู้ชายมีหน้าที่คุ้มครองและหาเลี้ยงครอบครัว ตลอดจนทำงานใช้แรงงานต่าง ๆ ส่วนฝ่ายหญิงมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยของบ้านเรือน ทำอาหาร อบรมเลี้ยงดูบุตร และทำงานประณีตอื่น ๆ

ด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพเพราะสังคมที่พบในนิทานเป็นสังคมขนาดเล็ก ความเจริญทางเทคโนโลยียังไม่สูงและพึ่งพาโลกภายนอกไม่มากนัก สามารถผลิตของใช้จำเป็นในชีวิต เช่น บัวจ้อยสี หรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้เอง การประกอบอาชีพมักเป็นอาชีพที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติที่อยู่รอบตัวและต้องพึ่งพาธรรมชาติค่อนข้างสูง ส่วนใหญ่เป็นอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ การปลูกพืช โดยมากมักเป็นข้าว หรือผักต่าง ๆ เทคนิคในการผลิตเป็นไปอย่างเรียบง่ายดั้งเดิม ศัตรูในการผลิตได้แก่สัตว์ที่ชอบเข้ามาทำลายพืชผลและสภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่อำนวย นอกจากการเพาะปลูกยังมีอาชีพเสริมในยามว่างได้แก่การเลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์ และหาของป่า การประกอบอาชีพเป็นไปเพื่อหาอาหารเลี้ยงดูคนในครอบครัวแบบพออยู่พอกินมากกว่าสะสมเพื่อความร่ำรวย เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงจะนำไปแลกเปลี่ยนซื้อขายทำให้อาชีพค้าขายมีไม่มากนักแต่ก็พอมีให้เห็นบ้าง ส่วนผู้ที่มีฐานะยากจน ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือมีหนี้สินก็ต้องไปเป็นคนรับใช้ของเศรษฐีผู้ที่มีฐานะร่ำรวยหรือผู้มีอำนาจในท้องถิ่น

ด้านลัทธิความเชื่อและการนับถือศาสนาในสังคมลาวพบว่าคนลาวยุคโบราณนับถือผี เชื่อว่าผีสามารถบันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามความต้องการได้จึงเคารพบูชาเพื่อให้ผีพอใจ จะได้บันดาลให้เกิดแต่สิ่งที่ดีกับตน ผีมีทั้งผีดีให้คุณ ได้แก่ พระยาแถน ผู้เป็นเจ้าของทุกสิ่งทุกอย่าง มีหน้าที่ดูแลความสุขของโลกมนุษย์ และสวรรค์ และมีผีร้ายให้โทษ โดยมากมักเป็นผีชั้นต่ำ มีฤทธิ์อำนาจบ้างแต่ไม่มากเท่าผีชั้นสูงอย่างแถน ผีพวกนี้มักจะคอยก่อกรรม รังควา

มนุษย์ให้ได้รับความเดือดร้อน ต่อมาเมื่อศาสนาพุทธแผ่เข้ามาในประเทศลาวทำให้การนับถือผี โดยเฉพาะความเคารพนับถือแดนลตน้อยลง ความเชื่อเรื่องเทพทางพุทธเริ่มเข้ามามีบทบาทแทนที่ ได้แก่ พระอินทร์ พระอินทร์มีบทบาทหน้าที่คล้ายกับแดน การที่พระอินทร์เข้ามาทำบทบาทซึ่งเป็นตัวแทนการนับถือผีแบบโบราณก็คือการพยายามปรับเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมให้สอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนานั้นเอง ส่วนความเชื่อทางพุทธศาสนาในนิทานพื้นเมืองลาวพบว่ามีสองประการได้แก่ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ผู้ที่ประพฤติดีจะได้รับผลตอบแทนที่ดี ส่วนผู้ที่ประพฤติไม่ดีก็จะต้องได้รับการลงโทษ และความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อในเรื่องชาตินี้ชาติหน้า และยังมีนิทานบางเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าการเกิดในชาติภพใหม่มีความสัมพันธ์กับชาติภพเดิม

ความเชื่อเรื่องดวงชะตา ฤกษ์ยาม และโชคลาง มีนิทานพื้นเมืองลาวหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวลาวว่าดวงชะตาของมนุษย์เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้ก่อนแล้ว เชื่อว่าฤกษ์ยามและโชคลางมีผลต่อการประสบความสำเร็จในกิจการของตน แต่ก็ยังมีนิทานหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าความคิด ความเชื่อเช่นนี้เป็นเรื่องมลาย คนเราจะประสบความสำเร็จในกิจการของตนหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเอง

นอกจากนี้นิทานพื้นเมืองลาวยังสะท้อนให้เห็นค่านิยมหลายประการทั้งค่านิยมที่น่ายกย่องได้แก่ ความรู้จักพอไม่โลภจนเกินไป ค่านิยมรักความสนุกสนาน การยกย่องผู้มีสติปัญญา ความกตัญญูรู้คุณ ความสามัคคี ยกย่องผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น มีความอดทน และขยันขันแข็ง เคารพนับถือและเชื่อฟังผู้อาวุโส รวมทั้งรักษาสัจจะ แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีค่านิยมบางประการที่ไม่ถูกต้อง ได้แก่การยกย่องอำนาจและเงินตราด้วย

แม้นิทานพื้นเมืองลาวจะเป็นเรื่องเล่าในอดีตแต่ก็ยังมีกรถ่ายทอดสืบสานสู่อนุชนรุ่นหลังมาโดยตลอด นับว่านิทานพื้นเมืองลาวยังคงมีบทบาทและคุณค่าจวบจนปัจจุบัน นอกจากนี้การศึกษานิทานพื้นเมืองลาวยังแสดงให้เห็นว่านิทานในแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะเด่นอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวตามบริบททางสังคมแต่ละขณะเดียวกันนิทานแต่ละเรื่องก็มีลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความ เป็นสากลด้วย เพราะมนุษย์ไม่ว่าชาติใด ภาษาใดต่างก็มีความรู้สึกนึกคิดและอารมณพื้นฐานในรูปแบบที่คล้ายคลึงกันและย่อมจะถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ออกมาในนิทานซึ่งเป็นเรื่องเล่าของพวกเขา ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่านิทานเป็นผลผลิตสากลที่แสดงให้เห็นลักษณะร่วมของเผ่าพันธุ์มนุษยชาติ

ข้อเสนอแนะ

1. วรรณกรรมพื้นเมืองลาวมูขปาฐะหลายเรื่องมีการนำไปทำเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ จึงน่าจะศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบการแต่ง ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมมูขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์
2. ลาวกับไทยเป็นประเทศที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จึงน่าจะมีผู้ศึกษาความสัมพันธ์ของนิทานพื้นเมืองลาวและนิทานพื้นเมืองไทยในแง่ต่าง ๆ
3. น่าจะมีการนำอนุภาคนิทานพื้นเมืองลาวไปศึกษาเปรียบเทียบกับอนุภาคของนิทานในภูมิภาคอื่นหรือประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บ้าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย